

ЗИНАИДА НИКОЛАЈЕВНА ХИПИЈУС

Ђавоља лутка

Роман

Превела

НАДА УЗЕЛАЦ

БУКФИЛМ

Прво поглавље
ЈУРУЉА

Само што се нису сударили – обоје су ишли тако брзо. Подигли су поглед једно према другом. Девојка, обучена скромно, чак бедно, проговори прва:

– Добар дан. Јесте ли то ви?

– Наташа! Уопште вас не бих препознао. Па, кад се одавно нисмо видели.

– Одавно... истина... Ви сте – као да је то јуче било. Као да вам је седамнаест година.

– Тим боље. А мени је већ двадесет. Ви живите овде, у Паризу?

Наташа, после првог покрета као да се покајала што га је ословила. Рече неодређено:

– Да... Ето и срели смо се. Можда се још будемо сретали, Двојекурове. А сад ја...

– Хоћете да се опростите? Како хоћете. Ја вас не бих тражио, Наташа, искрено говорећи. Али ако смо се већ срели, онда да попричамо. Заборавио сам и вас, и Михаила, и друге, и себе помало, и оно како је било онда с вама. Једноставно сам заборавио, нисам помишљао, на своје свакоднев-

но сам мислио. А ево, каква случајност – срео сам вас и са задовољством се сетио. Због чега одбацити пријатну случајност?

Говорио је и осмехивао се. Чудесан осмех: блистав и паметан.

Наташа се тако нехотице осмехну.

– Ја одлазим поново у Русију – настави он. – Сад већ на дуже. Вероватно се више и нећемо видети.

– У Русију? – замишљено рече Наташа.

Споро су ходали заједно по широком трототару. Отмено обучена и младалачка публика с великог булевара, надамак Сорбони, тако жива у тај час, сударала се с њима. Зимски, бледи париски сумрак спуштао се с неба.

– Па онда, Наташа? Да се опростимо?

Она је и даље ћутала.

– Не, свеједно. Хајдемо, да поседимо. Ево, макар у Луксембургу.

И пођоше напред улицом, према огради врта.

Хладан, зелено-црвени први сутон над сивим сенкама дрвећа. Хладно пуцкетање голих грана – пуцкетање зглобова. Као касна мајска ноћ надамак Петербургу.

– Причајте о себи – рече Наташа, дрхтећи од хладноће.

Сели су на клупу, недалеко од базена.

– Па код мене је све исто. Овде се бавим хемијом...

– Хемијом? – зачуди се она.

– Да, да... А ви се сигурно сећате да сам претходно, у Немачкој, студирао философију? Хемија

је пријатнија, како сам закључио. Ако је до философије – довољна ми је и моја. Па, то је досадан разговор. Хемија као хемија – зар вам није свеједно? Ја већ знам да је за мене боља.

– И путујете у Русију?

– Да. Треба с Петербуршким универзитетом раскрстити. И човек пожели да живи у Петербургу. Ви сте овде сами, Наташа? А Михаил? А... Ко је још тамо? Где су они?

Наташа ућута.

– Не знам... – проговори она неодређено.

– Нећете да кажете? Па, у реду. Нисам љубопитљив. За мене су и они, и ви – прошлост. Драга, пријатна, жива прошлост, због тога сам и хтео да је се присетим. Али гледам вас и мислим се да ли да одем. Лице вам је сетно, непријатно.

– Причекајте. То се ја ипак по навици плашим да говорим с вама, Јуруља. А вас се не треба плашити, ви сте – срећни.

– Ја сам срећан – рече он једноставно.

– И ви не лажете.

– Не, неизоставно лажем, кад је неопходно. Неизоставно. Али само онда кад је неопходно.

Наташа устаде.

– Драги Јуруља, овог тренутка разговор са мном не доноси вам никакве радости. Боље да се опростимо. Само, ево шта: ви одлазите у Петербург? Пронађите тамо мог брата. Ја ћу вам сутра ујутру за њега пакетић послати. У реду? Где ви живите?

Јуруља такође устаде. Био је мршав, снажан, висок, као млади бор.

– Живим недалеко одавде. Наташа, молим вас, не шаљите ми пакет. Нећу тражити Михаила. Он ми није потребан. Не љутите се, мила, то ће ме пећи. Говорим баш као што мислим, као што осећам. Ако сам Михаилу потребан – он ће ме потражити, а ја нећу почети да бежим од њега. Схватите каква ми је овог тренутка радост да тражим Михаила, да ми уручите тај пакет, да га понесем? То је туђа ствар, а туђе ствари заборављам, лоше извршавам. Не љутите се, драга.

Наташа се насмеја. Опет је села. Одједном га се сетила – онаквог каквог га је познавала некад, уопште не попут других људи, који су је окруживали. Сетила се да јој је увек било весело, занимљиво да га посматра, да слуша шта он говори. Волели су га сви, неизвесно због чега; али Наташа га није толико волела колико га је пажљиво посматрала. Затим га је заборавила. Много тога се отад догодило.

– Ви се смејете? Не љутите се?

– Не, не. Ама, како сам глупа. Срела сам вас, а као да вас нисам срела. Нема потребе ни за каквим пакетом. На пролеће ћу и ја доћи у Петербург. Ако ја или Михаил пожелимо – ми ћемо вас наћи.

– Е, па то је одлично! Ево сад је постало лако с вама... Не, уосталом, не као раније. Лице вам је измучено. Ах, Наташа! Због чега? Па ја вас знам. И вас, и Михаила.

– Шта знате?

Јуриј ућута. Није му се причало. Постало му је досадно. Волео је да прича, избегавао је да се

расправља. Два минута после сусрета с Наташом, он је, сетивши се и њеног брата, већ јасно замислио какви они мора да су сад, ако се узме у обзир све до тог тренутка. Вреди ли говорити?

– Михаил је као некад – рече Наташа.

– Па, да, да. Можда и није као некад, али живи као некад, из осећања дужности. Заточеник.

– Шта да се ради? Како да се живи? – тихо рече Наташа.

– Ах, не знам... Нисам другима саветник. Једноставно живите, никакве вере не тражите. Ви сте скептик, Наташа, али мрачан скептик, а не светао. Ви никад ни у шта нисте веровали, али због тога се љутите на себе. Сироти сте ви, сироти!

Гледао ју је с благим сажаљењем.

– Збогом, мила. Па, није важно, ви сте ионако по свом складни, није важно.

Он је већ журио да оде. Више није хтео ни да се присећа како је она невесела... И нарасла је срџба, било је непријатно.

– А ви ме сажаљевате – рече Наташа – а ја сам вам често завидела. Михаил – он није. А Кнор је псовао и завидео.

– На чему? – рече Двојекуров. – Ја сам срећан због тога што тако хоћу, што сам тако изабрао. Да је код њих само мало више разумевања и настојања...

– За себе? – наговести Наташа.

– За кога другог?

Наташа га погледа замишљено. Није одлазила. Као да није мислила о томе што је он говорио. Очи су јој блиставе и светле, као празне.

– Хесје се сећате, Јуруља? – рече она одједном.

Он се намршти. Његова блистава лепота одједном постаде тмурна.

– Како само жудите да се присећате непријатног? Ја се с гневом сећам Хесје! Уопште нисам хтео њену љубав. Нимало ми се није допадала. А уосталом, то се вас не тиче. Не, Наташа, кајем се што сам започео разговор с вама. Ви не умете да се сећате, не умете да се радујете, не умете да живите. Мени је с вама досадно и мучно.

Он се окрену да оде, али се заустави и нежно јој стави руку на раме.

– Нећу да се свађам, нећу. Ви сте сви за мене – драга, лепа прошлост, део живота. Како ми је драго што сам се онда сударио с вама! Сећате ли се какво је било време? И како су сви тад били живљи, млађи, веселији...

– И више веровали... – тихо рече Наташа.

– Бесмислица! Моја вера и тад је била иста као и данас, а био сам с вама. И зар сам нешто скривао од вас? Изговарао сам звучне речи, подржавао ваше идеје? Зар сам вас обмањивао чак и онда кад смо заједно боравили у Москви, кад ни за један дан није могло да се јамчи, кад сам испуњавао ваше налоге, а ви, догађало се, моје? Зар сам настојао да вас уверим у то да сам ваш, да ћу се до смрти закупити револуцијом, да ми-слим како ви...

– Тад вам није било до расправљања...

– Да, ја сам ипак уграбио тренутак и вама и Михаилу рекао истину. Рекао сам вам да нисам ваш, него свој. Бавим се вашом ствари због тога

што ми је она овог тренутка пријатна, привлачна, што ми се допада – и она неизоставно мора да се свиди омладини. Без тога, да сам тад гледао са стране, а не да сам живео – младост не би била испуњена, па, ни живот, значи, не би био испуњен. Ви се свега тога сећате.

– Сећам се, сећам се – рече Наташа снужено. – Ви сте чак у праву. Али ни Хесја није крива, ако ни у шта такво није поверовала, него вас је заволела на свој начин.

Двојекуров нестрпљиво слегну раменима. Хтео је да каже да она није крива и да све то није важно. Није рекао управо из осећања да није важно и неподношљивог гнева.

– Закључавају ограду, време је, опростите – досети се Наташа. – Одлазим... И... ипак ми је – додаде она одлучно – драго што сам вас срела; будите какви јесте, ако другачији не можете да budete. Будите срећни.

– Бићу, бићу!

Он јој је, осмехујући се, чврсто стиснуо руку и дуго је још пратио погледом.

Безбојна, она се удаљи од њега, у сиви сумрак. И сва складна, грациозна, без обзира на скромну одећу, баш као преобучена принцеза.

Јуриј изађе на булевар, где су сад горела светла и гомила се преливала у плавом и жутом.

„Наташа готово да ми се допада више него Хесја – помисли Двојекуров. – Има особен склад... или некакав несклад. То је привлачно. А ето, због нечег ми то није пало на памет...”

– *Oh, le joli garçon!*¹ – довикну му, не заустављајући се, весела „девојка боје кафе“ и севну очима.

Јуруља јој се по навици осмехну, али прође поред ње напред, и даље мислећи о Наташи, престајући да помало мисли о овој.

¹ О, какав лепушкаст дечко! (фр.).

„Мадона декаденције“

Моја је душа у власти страха
И чемерне жалости свакидашње.
Узалуд бежим од праха –
Ја сам свуда с њим, и он са мном.

З. Н. Хипијус

И ево ње. Савременици су је називали „грациозном женом“, „вештицом“ и „белом ђаволицом“, славили њен књижевни таленат и „ботичелијевску“ лепоту, плашили је се и клањали јој се, вређали је и дивили јој се. Целог живота упињала се да остане у сенци великог мужа, Дмитрија Мерешковског – међутим, сматрали су је једином правом женом-писцем у Русији, најпаметнијом женом империје.

Зеленоока лепотица, необуздана амазонка с косом до струка, витког стаса и с ореолом од сунчаних власи, изазивала је своје поклонике саркастичним речима и заједљивим алузијама. Велика престоничка дама, домаћица салона познатог целом Петербургу, била је неутажив полемичар и покретач свакодневних бурних философско-књижевних и политичко-историјских расправа.

Упућујући изазов јавности, она је, уопште, дозвољавала себи све што је другима било забрањено.

Као прво, умела је да носи мушку одећу (тако је представљена на познатом портрету Лава Бакста) или је шила себи хаљине, у које су у ужасу и недоумици зурили пролазници, и у Петербургу, и у Паризу, и до неукуса користила козметику (умела је да на нежну, белу кожу лица наноси дебеле слојеве пудера боје цигле). Још 1905. године, док Коко Шанел није ни била на видику, ошишала се на кратко.

Последње године живота, у емиграцији, проживела је практично у пуној изолацији. Зинаида Николајевна Хипијус умрла је 9. септембра 1945. године, у 76. години живота. Њена смрт изазвала је провалу најразличитијих емоција. Они који су је мрзели, не верујући да је умрла, долазили су да се у то и лично увере, куцкали по сандуку прстима. Они малобројни, који су је уважавали и ценили, видели су у њеној смрти и крај целе једне епохе. Иван Буњин, који никад није долазио на сахране – панично се плашећи смрти и свега што је с њом повезано – практично се није одвајао од ковчега. Сахрањена је на руском гробљу Сен Женејев де Боа, одмах поред мужа, који је умро четири године пре ње. Иза ње остали су стихови, драме, романи и огледи из књижевне критике: од њихове светлости руска књижевност може само још јаче да сија.

Зинаида Николајевна Хипијус необична је и неухватљива појава руског „Сребрног века“. Песник, прозаиста, драматург и критичар (под псеудонимом Антон Крајњи), ова задивљујућа жена обезбедила је себи славу као „Мадона декаденције“.

„Зинаиду Николајевну сматрам веома значајним човеком, али и веома мучним. Увек ме је запрепашћивало то што је била хладна као змија. У њој

није било људске тоpline. Очигледно, у њој се женска природа мешала с мушком и било је тешко одредити шта преовлађује... Зинаида Николајевна, по природи, била је несрећан човек“. Овако се о њој изразио познати руски мислилац Николај Берђајев.

Савременици Зинаиде Хипијус приметили су да су њени текстови прожети апокалиптичним мотивима и асоцијацијама, који су њеном делу давали „општи пророчки карактер.“ Због обиља црних слутњи један критичар прозвао ју је „Ђаволом лутком“. Њу то уопште није увредило (највероватније јој је и ласкало), него је тај свој нови надимак ставила у наслов свог романа.

Необична је била Зинаида Николајевна, иноватор и весник нове књижевности и уметности, она је уз симболисте Розанова, Сологуба, Мерешковског, Брјусова, у књижевности оставила траг, препознатљив и блистав: њени стихови, иако је неко приметио да их је „тешко волети“, остају непролазни. Један од иницијатора руског покрета симболизма, Петар Перцов, описује је овако: „Висока, стасита плавуша с дугом златном косом и смарагдним очима русалке, у плавој хаљини која јој је стајала као саливена – она је упадала у очи својом појавом. Ту појаву неколико година касније назвао бих ботичелијевском.“

С друге стране Нина Берберова, руски писац, песник и професор у егзилу, о њој каже овако: „Она је, нема сумње, у себи на силу изградила две спољашње црте: спокојство и женственост. У себи није била спокојна. И није била жена... Она се, она права, иза ироније, каприца, интрига заклањала од правог живота око себе, у себи самој... Успела је тек толико да другима опрашта њихову праву љубав, а у сопстве-

ној души само што није презирала све нормално, наравно, уопште не схватајући праву љубав.“

И нема сумње да сусрет с оваквом женом, с њеном поезијом и прозом, премда се на хоризонту указује загонетна, безгранична противречност човековог ума и душе, обогаћује свачије животно искуство.

Милан Милетић

Садржај

Јуруља	7
Као што то раде студенти.....	15
Раскошно цвеће	19
На мачијем степеништу	21
Заточеник.....	26
Разноврсност љубави	32
Слама на ципелама	48
Бај-бај	52
Симпозион	56
На Фонтанки	68
Францускиња	8
Забава	83
Сусрет.....	90
У чему је грех?	94
Сашине ствари	97
Самоубица.....	101
Кројачица	105
Општа места	111
Пресуда	118
Ђавоља лутка	122
Случај с пуцњем	147
Копита на крову	156

Тројно братство	172
Црни осмеси	187
Дечији хир	192
Ђутања	201
Неуручено писмо	210
Готово је с њим	212
Море слано и море зелено	226
Јавно и тајно	238
Станични људи	251
Црвена кућица	263
Крхотине	278
Милан Милетић: „ <i>Магона декаденције</i> “	287